PRIMERJALNO-KONTRASTIVNO O ČLENKIH
(Primerjava nekaterih pogosteje rabljenih slovenskih in makedonskih členkov)

Лидија Аризанковска: *Од семантиката и синтаксата на дел од словенечките и македонските партикули*. Скопје: Филолошки факултет »Блаже Конески«, 2007. 125 стр.

Lidija Arizankovska: *Od semantikata i sintaksata na del od slovenečkite i makedonskite partikuli*. Skopje: Filološki fakultet »Blaže Koneski«, 2007. 125 str.

Monografija L. Arizankovske je pomembna zlasti iz dveh razlogov: 1) osnovno izhodišče obravnave je pomensko-skladenjsko, ki zaradi členkov samoumevno vključuje tudi besedilno ravnino, 2) primerjalna in hkrati tudi kontrastivna obravnava slovenskih in makedonskih členkov samo še poudarja izhodiščno smiselnost pomensko-skladenjske in hkrati skladenjskofunkcijske obravnave. Pridobitev dela je, da je avtorica v obravnavo uspela zaobjeti vso dosedanjo relevantno slovenistično strokovno literaturo,[1] kar verjetno lahko (vsaj) predvidevam tudi za makedonsko stran obravnave – torej vsa ustrezna strokovna literatura je vsaj upoštevana, drugo vprašanje pa je seveda, koliko in v čem lahko ta monografija dosedanje ugotovitve nadgrajuje. Nekaj je gotovo – z izdelanim metodološkim pristopom in s premišljeno zbranim in izbranim gradivom nekatere dosedanje ugotovitve tudi gradivno in primerjalno-kontrastivno potrjuje, kar je seveda dragoceno in upoštevanja vredno za vsa nadaljnja raziskovanja členkov.

Skladenjskofunkcijska obravnava členkov v današnjem slovenskem jezikoslovju postavlja v ospredje opredelitev členkov kot nestavčnočlenskih modifikacijskih besednih vrst, ki kot stavčni nadomestki ali nosilci skladenjskega naklona vzpostavljajo povezave s sobesedilom (SLP 2000, SS 2000). Pri členkih je poudarjen sporočanjski (komunikacijski) pomen, kjer je denotat necelovito govorno dejanje kot sestavina oz. poudarno ali omejevalno dopolnilo drugega govornega dejanja (SLP 2000: 29, 31, 47, 57); vsekakor je tako poudarjen tudi govorčev oz. tvorčev vidik. V povezavi s sporočanjskim pomenom je poudarjena tudi tematsko-rematska zgradba stavčnih povedi z upoštevanjem stavčnega naglasa.

Glede na pomensko-skladenjsko pomembnost in posledično pogostnost uporabe v besedilih so za obravnavo izbrani *še, že, samo, le* in *celo* in njihovi ustrezniki v makedonščini *уште, веќе, само, дури (и)*. Po avtorici povzemam, da je najprej obravnavana njihova skladenjska mobilnost (»синтаксична мобилност«) oz. skladenjska premičnost (seveda z upoštevanjem členitve po aktualnosti), nato pa še njihova pomenska vrednost. Na začetku so predstavljena tudi merila izbora in referenčnosti gradiva – glede na socialno-funkcijsko raznovrstnost besedil je avtorica izbrala vzajemno prevedeno slovensko in makedonsko leposlovje, prevode tujih leposlovnih del v slovenščino in makedonščino, strokovno literaturo v obeh jezikih, dnevno publicistiko in tudi govorjene medije, in anketirala je naravne govorce obeh jezikov.

V jedrnem delu je za vsak navedeni členek so najprej predstavljene in komentirane njegove skladenjskofunkcijske zmožnosti in nato še pomenske zmožnosti. Ta potek obravnave, tj. najprej 1) skladenjska premičnost členka in nato še 2) pomenska vrednost členka, se ponovi za vse že naštete členke: *še, že, samo, le*, *celo* oz. *уште, веќе, само, дури (и)* z dodanimi pomensko-skladenjskimi različicami za vsak členek.

Tu bo v nadaljevanju za vsak slovensko-makedonski členkovni par povzeto, kaj novega oz. za nadaljevanje koristnega prinaša obravnava.

Pri členkovnem paru *še – уште* so poleg skladenjskopomenskih različic za izražanje dodatnih časovnih in kvantitativnih določitev tipa *Kaj* ***še*** *ne bo konca?* (22), /…/ *se je* ***še*** *enkrat priklonil* (24), dodane so še makedonske različice za slovenski ***še*** (*še – уште и, še – сè уште,*

[1] Poleg skrbno izbranih in utemeljenih gradivnih virov, je treba še posebej poudariti avtoričin relevantni izbor strokovne literature, tako slovenske kot, upam si trditi, tudi tuje.

ше – дури (и), ше – и, ше – дури (и), ше – само, ше – веќе) in makedonska različica za slovenski **šele** (*šele – дури*) in obratno, tj. slovenske različice za ***уште*** (*уште – ше, уште – же*) v *Уште ме печат камшиците по грбот – Še vedno me pečejo po hrbtu udarci z bičem*, *Уште во својата девета лил десета година остана без родители – Že v devetem ali desetem letu je ostal brez staršev* ipd.; 19–39.

Pri členkovnem paru *же – веќе* so poleg skladenjskopomenskih različic za izražanje dodatnih časovnih, prostorskih ali količinskih določitev tipa *Kava se* ***же*** *kadi* (44), *Ali si ga* ***же*** *videl?* (44), */.../ in* ***же*** *sredi doline so se srečali* (45), *Služila je* ***же*** *leto dni* (47) dodane še makedonske različice za slovenski ***že*** (*же – веќе, же – уште, же – и*) in obratno, tj. slovenske različice za ***веќе*** (*веќе – же, веќе – веч*), npr. v *Илко не можеше* ***веќе*** *да ги слуша нивните разговори – Ilko ni mogel* ***več*** *poslušati njihovih pogovorov*; 41–59.

Pri členkovnem paru *samo/le – само* so poleg skladenjskopomenskih različic za izražanje dodatnih omejevalnih, količinskih in naklonskih (velelnih) določitev tipa v *Samo/Le Marko je prebral knjigo, Samo pet se nas je zbralo, Samo zasmej se /.../, Le zmeni se /.../*; dodane so še makedonske različice za slovenski ***samo/le*** (*samo/le – само, samo/le – ајде*) in obratno, tj. slovenske različice za *само* (*само – samo/le*), in makedonska velelno-naklonska različica ***ајде*** za slovenski ***le***, npr. ***Ајде****, јади, јаде, гладен не се учи! –* ***Le*** *jej, fant, s praznim želodcem se ne da študirati!* 61–86. Avtorica opozarja na možne stilne razlike med *samo* in *le* – po njenih raziskavah naj bi bil členek *le* bolj vezan na knjižni jezik, medtem ko naj bi bil *samo* na splošno bolj razširjen, zato tudi bolj splošnopogovorni.

Pri členkovnem paru *celo – дури (и)* avtorica poudarja spodbujevalno funkcijo – s tema členkoma naj bi se dosegalo spodbujanje dejanja in presenečenje, npr. ***Celo*** *Marko ve za to –* ***Дури (и)*** *Марко знае за тоа*, *Marko ima* ***celo*** *dve hiši – Марко има* ***дури*** *две куќи* ipd., označuje lahko skrajnostne mere uresničevanja, npr. v *Marko je včeraj* ***celo*** *prišel – Марко вчера* ***дури*** *дојде кај нас* (88, 90, 91, 94). Za *дури (и)* sta slovenski različici *šele* in *celo* vzajemno obravnavani v primerih kot ***Дури*** *тораш разбрав за тоа –* ***Šele*** *takrat sem zvedel(a) za to,* ***Дури и*** *децата знаат за тоа –* ***Celo*** *otroci vedo za to* ipd. Možne so tudi členkovne kombinacije *дури и – ше celo*, *дури уште – celo ше*, *дури веќе и – celo več* v *Еднаш, така задевајќи ја,* ***дури и*** *ја прегрна /.../ – Nekoč jo je* ***še celo*** *iz nagajivosti objel,* ***Дури уште*** *денес заминувам –* ***Celo še*** *danes odidem, Разделени се,* ***дури веќе и*** *не живеат заедно – Ločena sta,* ***celo več*** *ne živita skupaj* (104–105).

In če je npr. propozicijska časovnost izražena s prislovi ali z glagolskimi oblikami oz. časi, se dodatna čustvenostna modifikacija časovnosti z vidika govorca/tvorca izraža s členki; tudi sicer je stalna spremstvena lastnost členkov naklonskost. Tokrat je v tej celotni primerjalnokontrastivni obravnavi členkov in na vseh zgledih neposredno in posredno potrjeno, da je skladenjskofunkcijski pristop tako jezikovnosistemsko ustrezen kot metodološko učinkovit. Potrjeni sta tudi zlasti dve skladenjskofunkcijski vlogi členkov v stavčnih povedih ali v nadpovednih besedilih – to sta povezovalna (tako kohezijska kot konektorska) in naklonska.

Delo s svojo zgradbo in predvsem zaradi veliko primerjalnih zgledov omogoča tudi izbirno branje – tj. poleg da je strokovni vir za jezikoslovce, je lahko dober metodološki priročnik za prevajalce, seveda pa ima konkretno praktično uporabnost za prevajalce iz slovenščine v makedonščino in obratno.

Andreja Žele
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani